

NUOTOLINIO MOKYMO PATIRTYS COVID-19 PANDEMIJOS KONTEKSTE: MOKYTOJŲ SAVIJAUTĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI

ILONA KLANIENĖ¹, GIEDRĖ STRAKŠIENĖ², KĘSTUTIS MOCKUS³

Klaipėdos universitetas (Lietuva)

ANOTACIJA

Pastaruoju metu pasaulį ir Lietuvą krėtusios krizės kėlė iššūkių švietimo įstaigoms ir skatino jas sparčiai persitvarkyti. Straipsnyje aptariami kiekybinio tyrimo rezultatai, atskleidžiantys Lietuvos mokytojų savijautą ir ją lemiančius veiksnius organizuojant nuotolinį mokymą COVID-19 pandemijos kontekste. Tyrimas atliktas vykdant mokytojų apklausą raštu. Mokytojų (n=129) apklausos rezultatai atskleidė, kad didžiuosiuose Lietuvos miestuose dirbantys pedagogai patyrė daugiau nerimo ir įtampos nei jų kolegos, dirbantys mažesniuose miestuose ar rajonuose. Nustatyta, kad geriau jautėsi ir labiau patenkinti nuotolinio mokymo organizavimu jaunesni, mažesnį darbo stažą turintys pedagogai. Pastebėta, kad mokytojai, kurių mokyklose nuotolinei mokymosi aplinkai buvo skiriamas didesnis dėmesys bei suteikta emocinė pagalba, patyrė mažiau baimės ir streso. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad esminiai veiksniai, darantys įtaką mokytojų savijautai mokant nuotoliniu būdu, yra mokytojų patiriamas stresas, amžius, darbo stažas, menkos skaitmeninės, didaktinės bei socialinės emocinės kompetencijos, vadovo bei administracijos metodinė ir emocinė parama mokytojui. RAKTINIAI ŽODŽIAI: *savijauta, nuotolinis mokymas, mokiniai, mokytojai, mokykla.*

ABSTRACT

In recent years, crises affecting both the world and Lithuania have posed challenges to educational institutions, prompting them to adapt quickly. This article presents the results of a quantitative study that explores the well-being of Lithuanian teachers and influential factors during the organisation of remote learning in the context of the Covid-19 pandemic. The survey results (n=129) revealed that younger teachers with less work experience felt more comfortable and were more satisfied with remote teaching than their older, more experienced colleagues. Conversely, older teachers with longer tenure found remote teaching more challenging and anxiety-inducing. However, older teachers with longer experience rated their competencies in lesson organisation, emotional support for students and parents, and student engagement more positively than younger colleagues. The study results emphasise that the primary factors affecting teachers' well-being during remote teaching include stress levels, age, work experience, limited technological, didactic and social-emotional competencies, and the methodological and emotional support provided by the school leadership and administration.

KEY WORDS: *well-being, remote teaching, students, teachers, school.*

JEL KLASIFIKACIJA: I20

DOI: <https://doi.org/10.15181/rfds.v46i2.2727>

¹ Ilona Klanienė – Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Pedagogikos katedros profesorė, socialinių mokslų (edukologijos) daktarė

Moksliniai interesai: socialinė pedagogika, savanorystė, diskriminacijos prevencija

El. paštas: ilona.klanienė@ku.lt

² Giedrė Strakšienė – Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Socialinių pokyčių studijų centro, instituto vyresn. mokslo darbuotoja, socialinių mokslų (edukologijos) daktarė

Moksliniai interesai: meno ir kultūros sociologija, komunikacinė kompetencija ir jos ugdymas

El. paštas: giedre.straksiene@ku.lt

³ Kęstutis Mockus – Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Pedagogikos katedros lektorius. Šilutės rajono švietimo pagalbos tarnybos direktorius

Moksliniai interesai: edukologijos tyrimų metodologija, mokytojo tyrėjo kompetencija

El. paštas: k.mockus@gmail.com

Įvadas

COVID-19 pandemijos laikotarpiu paskelbti karantinai privertė daugelį mokyklų keisti įprastinį kontaktinį ugdymo procesą ir taikyti naujus mokymo bei mokymosi metodus nuotoliniu būdu. Nuotolinio mokymo(si) organizavimas priklausė nuo mokyklos galimybių ir pedagogų pasirengimo. Lietuvoje mokyklos ugdymas nuo 2020 m. kovo 30 d. iki mokslo metų pabaigos organizuotas nuotoliniu būdu (LR švietimo, mokslo ir sporto ministro 2020 m. kovo 30 d. įsakymas Nr. V-469), o pagrindiniai uždaviniai tuo metu buvo nepalikti vaiko užribyje, t. y. be mokymo galimybių, o mokytojams sudaryti sąlygas mokytis nuotoliniu būdu. Nors nuotolinis mokymas pedagogams nebuvo visiškai naujas reiškinys, staigus perėjimas nuo kontaktnio prie nuotolinio darbo, nuo darbo klasėje, mokykloje, į „klasę namuose“ iš esmės keitė supratimą apie mokymą ir mokymąsi (Švietimo problemos analizė, 2020). Natūralu, kad keičiantis mokymosi erdvei, nuotolinis mokymas tampa viena iš galimų išeikių (Hodges ir kt., 2020), todėl dauguma ugdymo įstaigų privalėjo užtikrinti žaibišką perėjimą prie nuotolinio mokymo, o tai padaryti galėjo tik pasitikėdami pedagogų patirtimi, gebėjimu kūrybiškai, lanksčiai reaguoti į neįprastas mokymo situacijas (Bryson, Andres, 2020; Lavonen, Salmela-Aro, 2021) ir pasikliaudami ugdymo įstaigos administracijos vadybine patirtimi.

Nors nuotolinis mokymas išplėtė mokymosi galimybes ir skatino naudotis naujausiomis technologijomis, ugdymo procesas kėlė nemažai iššūkių: kaip organizuoti nuotolinę pamoką, kaip ir kokias skirti mokymosi užduotis, kaip sudominti mokinius ir sužinoti, kaip jie jaučiasi „už ekrano“ ir kaip prireikus jam suteikti pagalbą. Tyrimai (Hascher, Beltman, Mansfield, 2021) atskleidė, kad mokytojai ieškojo naujų būdų, kaip kurti individualų ryšį su kiekvienu vaiku ir su visa klase, kaip pateikti užduotis, kad jos tiktų mokantis namuose, ir tai įvardijo kaip vieną iš nerimo, kuriam įveikti reikėjo įgyti naujų kompetencijų, šaltinių. Vykdamas nuotolinį mokymą išryškėjo pedagogų darbo su informacinėmis komunikacinėmis technologijomis (toliau IKT) patirties stoka, didesnis kompiuterinės įrangos bei priemonių poreikis ir kt. (Ugdymo procesas mokant nuotoliniu būdu (...), 2020).

Aukščiau įvardyti radikalūs pokyčiai, psichologinis krūvis ir atsakomybė mokytojams kėlė nerimą, įtampą bei nuovargį, daugumai sutriko psichikos ir fizinė sveikata, kas lėmė profesinį išsekimą. T. Hascher ir kt. (2021) teigimu, pedagogų profesinė gerovė gerokai sumenko dėl didelio darbo krūvio, socialinio atsiribojimo, kompetencijos organizuoti nuotolines pamokas stoka ir kt. P. Prieto-González'o ir kt. (2021) atlikti tyrimai atskleidė, kad pablogėjo pedagogų fizinė sveikata, kas, autorių teigimu, paveikė jų psichikos sveikatą. Lietuvos mokslininkų darbai (Merfeldaitė, Prakapas, Railienė, 2020; Jusienė, Būdienė, Gintvilienė ir kt., 2021) patvirtina, kad staigus mokymosi sąlygų pasikeitimas paveikė visų mokyklos bendruomenės narių (mokinių, mokytojų, tėvų) psichikos sveikatą. Y. Zhao, Y. Guo, Y. Xiao ir kt. (2020) darbuose rašoma, kad mokymasis nuotoliniu būdu pagilino mokinių elgesio ir emocines problemas, net 95 proc. tėvų nerimavo dėl vaiko fizinės sveikatos, ypač regėjimo. Minėti tyrimo rezultatai atskleidė, kad mokytojams, beje, ir mokiniams buvo būtina visokeriopa pagalba.

Taigi pokyčių laikotarpiu, esant nepaprastai situacijai visuomenėje, pvz., darbas nuotoliniu būdu pandemijos sąlygomis gali neigiamai veikti mokytojų savijautą. Mokslininkų (Sisask ir kt. (2014), imta iš Hascher, Beltman, Mansfield, 2021) teigimu, mokytojai galėtų efektyviai veikti pokyčių sąlygomis, jų darbo aplinka neturėtų kelti streso, turėtų būti emociškai saugi ir pan., todėl ypač svarbu daugiau dėmesio skirti jų darbo sąlygoms, kai visuomenę ištinka krizės. Aptikta nemažai darbų, kuriuose nagrinėjama mokytojų savijauta, pedagogų psichikos sveikatai palankūs / nepalankūs veiksniai, kai mokymo procesas vyksta įprastu būdu, be to, yra darbų, kur analizuojamas pagalbos ir paramos mokytojams poreikis bei šaltiniai (Gaudiešiūtė, Kavaliauskaitė, 2020; Navaitienė, Jaruševičienė, 2018; Cuervo ir kt., 2018), tačiau nuotolinio ugdymo kontekste minėti reiškiniai tyrinėti mažai.

Mokslinė problema. Tyrimu siekiama atskleisti mokytojų savijautą organizuojant nuotolinį mokymą ir ją lemiančius veiksnius. Straipsnio autoriai tikisi, kad atliktas tyrimas prisidės prie nuotolinio mokymosi organizavimo tobulinimo, užtikrinant pagalbą mokytojams, ypač iš mokyklos vadovų pusės. Tyrimo rezultatai galėtų būti panaudoti pertvarkant ugdymo procesą visuomenės krizinėse situacijoje, kai mokymosi sąlygos yra ekstremalios, be to, jie bus naudingi mokykloms organizuojant mokymosi procesą nuotoliniu būdu įprastomis sąlygomis. *Straipsnyje pristatomi pedagogų apklausos rezultatai yra sudėtinė projekto „Psichikos sveikatai palankios mokyklos tarpšritinė koncepcija ir tyrimas“ (2020–2022, projekto Nr. 570) tyrimų dalis.*

Straipsnio objektas – mokytojų savijautą organizuojant mokymosi procesą nuotoliniu būdu lemiantys veiksniai.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti mokytojų savijautą organizuojant mokymosi procesą nuotoliniu būdu ir ją lemiančius veiksnius.

Uždaviniai:

- 1) atskleisti mokytojų savijautą organizuojant mokymosi procesą nuotoliniu būdu lemiančių veiksnių teorines prielaidas;
- 2) įvertinti mokytojų požiūrį į savo savijautą organizuojant mokymosi procesą nuotoliniu būdu ir ją lemiančius veiksnius.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, dokumentų analizė, empiriniai duomenys apdoroti *SPSS 16.0 for Windows, Windows Microsoft Office Excel 2007* programomis. Taikytos šios statistinės procedūros: skaičiuojami procentiniai duomenų pasiskirstymo dažniai (Vaitkevičius, Saudargienė, 2006); priklausomybės ryšiams tarp dviejų kintamųjų nustatyti taikytas Spearmano koreliacijos koeficientas. Taikyti ir neparametriniai kriterijai: Mann-Whitney kriterijus, dviejų nepriklausomų skirstinių skirtumams nustatyti – Kruskal-Wallis kriterijus, nagrinėjant skirtumus tarp trijų ir daugiau grupių.

1. Mokytojų savijautą organizuojant mokymą nuotoliniu būdu lemiantys veiksniai

Nuotolinis ugdymas pandemijos kontekste. Kaip teigiama nacionaliniuose dokumentuose (Švietimo problemos analizė, 2020), dėl COVID-19 pandemijos plitimo kilo poreikis šalies mokykloms pereiti prie nuotolinio ugdymo organizavimo. „Nuotolinis mokymas – mokymo proceso organizavimo būdas, kai mokiniai ir mokytojai, būdami skirtingose vietose, naudodami IKT priemones, bendrauja tarpusavyje mokymo tikslams pasiekti“ (Švietimo problemos analizė, 2020, 6). Vienas pagrindinių nuotolinio mokymo tikslų – išplėtoti socialiai teisingą, visiems prieinamą švietimo sistemą, sudarančią sąlygas visuomenei mokytis visą gyvenimą (Švietimo problemos analizė, 2020).

Atsižvelgiant į nuotolinio ugdymo aktualumą, imtasi priemonių, kurios įgalino prisitaikyti prie naujos situacijos: mokytojams organizuotos konferencijos, mokymai, seminarai, teiktos konsultacijos ir papildoma medžiaga dėl nuotolinio ugdymo. Tačiau tyrimai atskleidė, kad vien technologinių žinių ir praktinių gebėjimų nepakanka, siekiant užtikrinti visapusišką mokymąsi nuotolinėje erdvėje. 2020 m. pavasarį atliktoje Lietuvos mokytojų apklausoje (dalyvavo apie 3,5 tūkst. mokytojų) beveik 60 proc. respondentų pažymėjo, kad toks darbo pobūdžio pasikeitimas sukėlė įtampą (Švietimo problemos analizė, 2020). Iš minėtų rezultatų aiškėja, kad nepakanka tik aukšto mokytojų skaitmeninio raštingumo lygmens kompetencijos, beveik pusei apklaustų pedagogų (daugiau kaip 40 proc.) buvo neaišku, kaip sudominti mokinius, skatinti mokymąsi, spręsti virtualiojoje erdvėje iškilusias socialines problemas. Tai patvirtina E. Daukšienės, E. Trepulės, J. Naujokaitienės (2021) tyrimai, atskleidžiantys, kad mokytojų skaitmeninių kompetencijų tobulinimo poreikis išliko jau išmokus taikyti technologiją, tačiau nežinant, kaip geriausia perteikti mokymo turinį nuotolinėje pamokoje. Autorių pastebėjimu, nors mokyklos stengėsi prisiderinti prie staigių ugdymo pokyčių, tačiau dažniausiai perkeldavo kontaktinio darbo patirtį į virtualią erdvę, nes stokojo patirties. Mokyklos, kaip pažymi E. Daukšienė, E. Trepulė, J. Naujokaitienė (2021, 19), „nesiekė pergaltoti ugdymo metodų, bet bandė perkelti į vaizdo pamoką tai, kas anksčiau vykdavo klasėje, išlaikyti tuos pačius principus, arba, priešingai, sutapatino mokymąsi nuotoliniu būdu su savarankišku mokymu“. Nuotolinio mokymo organizavimas kėlė daug iššūkių mokytojams, todėl jų įprastinė savijauta pasikeitė dėl kompetencijų perkėlimo į naują mokymosi erdvę, kas lėmė įtampas, nesaugumo jausmą.

Mokytojų situacija pandemijos ribojimų kontekste. Mokytojo gerovę veikia nemažai veiksnių: vieni – teigiamai, kaip pasitenkinimas darbu, teigiamos emocijos, teigiamas savęs vertinimas, saviveiksmingumas ir kt., kiti – neigiamai, kaip nemalonus su darbu susijusios emocijos, nepasitenkinimas atliekama veikla, stresas, įtampa ir kt. Jau prieš gerą dešimtmetį buvo nustatyta, kad pedagogų profesinio nerimo lygis – pats aukščiausias (Johnson ir kt., 2005; Bauer ir kt., 2006), todėl jų psichikos sveikatos vertinimas nebuvo aukštas, lyginant su kitų profesijų atstovais. Kaip pažymi autoriai (Hascher, Beltman, Mansfield, 2021), mokytojo gerovę galima apibūdinti kaip teigiamų veiksnių dominavimą, lyginant su neigiamais. Kritinės

situacijos ar asmeninės žmogaus krizės šeimoje yra rizikos veiksniai, darantys poveikį mokytojo psichologinei savijautai. Taigi nuotolinio mokymo organizavimas visiškai neaiškiais ir neaprežtomis aplinkybėmis, kai išnykęs fizinis klasės ribų suvokimas, pirmiausia paveikė mokytojų psichinę sveikatą.

Psichikos sveikata paprastai suprantama kaip emocinis ir dvasinis atsparumas, kuris prisideda prie asmens sveikatos, laimės ir gerovės bei sudaro sąlygas socialinei sąveikai, sanglaudai ir saugumui. Pasaulio sveikatos organizacijos (angl. *World Health Organization*) (toliau tekste – PSO) dokumentuose psichikos sveikata apibrėžiama kaip gerovės būseną, kai individas suvokia savo gebėjimus, gali įveikti kasdienes gyvenimo sunkumus, produktyviai dirbti bei įnešti savo indėlį į bendruomenės veiklą (World Health Organization, 2004). Siekiant mokytojams sudaryti tinkamas sąlygas profesinei veiklai, būtina nustatyti mokytojams grėsmę, įtampą, stresą ir kt. keliančius veiksnius. M. T. Greenberg'as, J. L. Brown ir kt. (2016) išskyrė esminius mokytojų nerimo šaltinius, tokius kaip vadybinė ir organizacinė mokyklos kultūra, darbo reikalavimai ir atsakomybė, darbo išteklių ir aplinka bei jų pačių socialinė-emocinė kompetencija. Mokslinių tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad pedagogų nerimo, įtampos, net ir depresijos lygis išaugo mokyklose pradėjus taikyti nuotolinį mokymą (Hascher, Beltman, Mansfield, 2021). Nuotolinio mokymo laikotarpiu, kai Lenkijos mokyklos buvo uždarytos per pirmąją pandemiją, 45,52 % mokytojų patyrė nedidelį stresą, 46,90 % – nedidelį nerimą, o 44,14 % – lengvos formos depresiją (Jakubowski, Sitko-Dominik, 2021). Pastarieji mokslininkai pastebėjo, kad nors tyrimo duomenys nerodo statistiškai reikšmingų pedagogų atsakymų skirtumų tarp pirmosios ir antros COVID-19 pandemijos bangų, tačiau didesnis skaičius pedagogų, patyrusių nerimą, stresą, depresiją po mokyklų uždarymo antrosios pandemijos laikotarpiu, rodo mokytojų gerovės mažėjimo bei psichikos sveikatos problemų augimo tendenciją.

Kaip pastebi E. Daukšienė, E. Trepulė, J. Naujokaitienė (2021), analizavusios mokytojų patirtis, labai svarbus ne tik mokytojų pasirengimas nuotoliniam mokymui, skaitmeninės kompetencijos tobulinimas, bet ir pačios mokyklos (ypač administracijos) parama mokytojams, nuotolinio mokymo valdymo administravimas. R. Jusienės, V. Būdienės, G. Gintilienės kt. (2021) atliktas tyrimas Lietuvoje atskleidė, kad mokytojai, kuriems trūksta mokyklos ar kitų valstybės institucijų pagalbos, priversti prisiimti visą atsakomybę už nuotolinio ugdymo organizavimą. Išaugusi našta, tyrėjų nuomone, sukelia pedagogų nusivylimą, pyktį, kas vėliau perauga į apatiją ir neigiamai veikia mokytojo psichinę bei fizinę sveikatą. Visos šios išgyventos emocijos ir jausmai lemia mokytojų profesinį perdegimą (Lavonen, Salmela-Aro, 2021).

Pedagogų amžiaus, lyties ir individualių savybių įtaka savijautai mokant nuotoliniu būdu. Moksliniai tyrimai atskleidė mokytojų patiriamo streso lygį taikant nuotolinį mokymą ir amžiaus tarpusavio ryšį: vyresni pedagogai patiria didesnę stresą, palyginti su jaunesniais jų kolegomis (Jakubowski, Sitko-Dominik, 2021). Vyresniems pedagogams reikia daug laiko prisitaikyti prie naujos mokymo formos, įgyti skaitmeninių kompetencijų. Mokslininkai nustatė patiriamo nerimo mokant nuotoliniu būdu ir lyties tarpusavio ryšį. Tyrime dalyvavusios pedagogės nurodė daug didesnę patiriamo nerimo ir depresijos lygį, palyginti su pedagogais vyrais (Jakubowski, Sitko-Dominik, 2021). Kitų mokslininkų (Hascher, Beltman, Mansfield, 2021) paskelbti tyrimų rezultatai atskleidžia tokių kintamųjų, kaip individualios pedagogo savybės (atsparumas, emocinis stabilumas, rūpinimasis savimi), profesinės nuostatos ir gebėjimas įveikti nuotolinio mokymo sukeltus sunkumus, tarpusavio sąsajas.

Mokytojų bendrosios ir profesinės kompetencijos, jų įtaka nuotoliniam darbui. Tiek užsienio šalių, tiek ir Lietuvos mokslininkai pablogėjusią mokytojų savijautą dažnai sieja su jų turimomis kompetencijomis. Staigus perėjimas prie nuotolinio mokymo organizavimo „privertė“ mokytojus tobulinti skaitmenines kompetencijas lygiagrečiai vedant nuotolines pamokas, kurioms jie nebuvo pasiruošę (Loose, Ryan, 2020). J. Lavonen'o, K. Salmela-Aro (2021) teigimu, kuo geriau mokytojai buvo įvaldę IKT, tuo greičiau jie įsitraukė į nuotolinį mokymą, ir atvirkščiai, tie pedagogai, kurių skaitmeninė kompetencija buvo žemesnio lygio, patyrė daugiau iššūkių, ryškesni buvo ir profesinio perdegimo požymiai.

Mokyklos administracijos pagalbos ir paramos pedagogui svarba. R. Jusienės, V. Būdienės, G. Gintilienės ir kt. (2021) pažymi, kad mokyklos vadovams teko esminis vaidmuo valdant krizinių situacijų visuomenėje sukeltus padarinius mokyklai. Ypač daug vadovo pastangų pareikalavo pagalba mokytojams, jiems įveikiant asmenines nuostatas ir baimes dėl nuotolinio mokymo. Minėtų mokslininkų teigimu,

mokyklų administracija tapo savotišku psichologinės pagalbos centru, kuris teikė emocinę paramą mokytojams, prisidėjo prie geresnio mikroklimato kūrimo, mokytojų savijautos gerinimo ir kt. Vadovai akcentavo pagalbą vyresnio amžiaus mokytojams, kad jie lengviau adaptuotųsi prie nuotolinio mokymo situacijos. Vadovams atrodo, kad vyresniems pedagogams sunkiau prisitaikyti prie pokyčių ir būti lankstesniems vykdančiam nuotolinį mokymą. Tačiau tyrime statistiškai reikšmingų skirtumų tarp skirtingą pedagoginio darbo stažą turinčių pedagogų neišryškėjo. Tiek didelę, tiek ir mažesnę patirtį turintys mokytojai vienodai vertino nuotolinį ugdymą ir jo sukeliamas pasekmes (Jusienė, Būdienė, Gintilienė kt., 2021).

Vadovo vaidmenį, siekiant organizuoti efektyvų nuotolinį mokymą, akcentavo ir užsienio autoriai (Lavonen, Salmela-Aro, 2021; McCarthy, Maor, McConney, Cavanaugh, 2023). Mokslinio tyrimo išvadose (Lavonen, Salmela-Aro, 2021) teigiama, kad mokytojai, kuriems pavyko įveikti sunkumus, kaip vieną pagrindinių jų psichikos sveikatą tausojančių veiksnių įvardijo mokyklos direktorių paramą. Be to, autoriai nustatė, kad vadovo išitraukimą į nuotolinio mokymo organizavimą ir šio mokymo vertinimą paveikė požiūris į mokytojų skaitmenines kompetencijas. Autorių teigimu, tie vadovai, kurie pažymėjo, kad perėjimas prie nuotolinio mokymo buvo sklandus, akcentavo ir skaitmeninius mokytojų įgūdžius. Ir priešingai, vadovai, kuriuos autorius priskyrė prie aktyviai neįsitraukusių į pokyčių valdymą, manė, kad perėjimas prie nuotolinio mokymo dėl mokytojų skaitmeninio neraštingumo gana sudėtingas.

Išanalizavus mokslinę literatūrą, išskirti veiksniai, darantys poveikį mokytojo savijautai organizuojant mokymą nuotoliniu būdu. Konstruojant empirinį tyrimą, remiantis teorinės medžiagos rezultatais, pasirinkti esminiai atitinkamą mokytojo savijautą lemiantys veiksniai: pasitenkinimas nuotoliniu mokymu, patiriamas stresas, įtampa, vadovo parama, mokytojo kompetencijos.

2. Tyrimo metodologija

Tyrimo instrumentas. Mokytojų savijautai poveikį darantiems veiksniams ir nuotolinio mokymo patirtims atkleisti pasirinkta kiekybinio tyrimo strategija, taikytas tyrimo instrumentas – apklausa raštu. Tyrimo instrumentas konstruotas remiantis mokslinės literatūros ir dokumentų analize. Tyrimas atliktas išskirtinėmis COVID-19 pandemijos sąlygomis, kai išryškėja daugiau mokytojų savijautą lemiančių rizikos veiksnių. Tokiomis sąlygomis mokymosi aplinka tapo virtualia erdve, todėl visi tyrime išskirti mokytojų savijautos aspektai susiję su nuotoliniu mokymu. Taikant mokslinės literatūros analizę (Galderisi ir kt., 2015; Greenberg ir kt., 2016; Bryson, Andres, 2020; Hascher, Beltman, Mansfield, 2021; Lavonen, Salmela-Aro, 2021; Jakubowski, Sitko-Dominik, 2021) išskirti esminiai mokytojų savijautą lemiantys veiksniai taikant nuotolinį mokymą, tyrimo instrumentas apėmė tris blokus: *mokytojų savijauta vykdančiam nuotolinį mokymą* (jausena dirbant nuotoliniu būdu, pasitenkinimas nuotoliniu mokymu, nerimas ir įtampa taikant nuotolinį mokymą), *mokyklos administracijos mokytojams teikiama pagalba* (mokyklos administracijos dėmesys virtualios aplinkos saugumui, greitas reagavimas į mokiniui ir mokytojui iškilusias problemas, mokymo naujovių diegimas), *mokytojų kompetencijų tobulinimas* vykdančiam nuotolinį mokymą (gebėjimas įvaldyti IKT), gebėjimas individualizuoti ir diferencijuoti ugdymo procesą, žinojimas, kaip atpažinti psichikos sveikatos problemas ir jas aptarti su tėvais). Klausimyną sudaro 27 uždarieji klausimai.

Tyrimo imtis. Respondentais pasirinkti mokyklose dirbantys mokytojai, dalyvavę projekto „Psichikos sveikatai palankios mokyklos tarpsritinė koncepcija ir tyrimas“ veiklose. Šį projektą įgyvendino LR sveikatos apsaugos ministerija. Respondentai pasirinkti tikslinės atrankos būdu, kai tiriamųjų grupė formuojama atsižvelgiant į tyrėjo tikslus. Tai yra tyrėjas nusprendžia (Gaižauskaitė, Mikėnė, 2014, 35), kurie jį dominančios populiacijos elementai tiriamo požymio aspektu patys informatyviausi. Apklausoje dalyvavo 129 pedagogai (118 moterų ir 10 vyrų, vienas asmuo lyties nenurodė), dirbantys įvairiose Lietuvos vietovėse esančiose mokyklose. Pedagogų amžius svyravo nuo 20 iki 55 metų ir daugiau. Kiek daugiau nei trečdalį (38,4 %) respondentų sudarė pedagogai, kurių amžius – virš 55 metų. Daugiau kaip pusė (59,5 %) apklaustųjų nurodė turintys daugiau kaip 20-ties metų pedagoginio darbo stažą, dominavo pedagogai, įgiję mokytojo metodininko kvalifikaciją, jie sudarė beveik pusę tiriamųjų imties (45,5 %). Beveik du trečdaliai (71 %) apklaustųjų pedagogų nurodė dirbantys gimnazijose ir tik trečdalis (29 %) – progimnazijose. 49,6 % respondentų nurodė dirbantys

didžiųjų Lietuvos miestų mokyklose (Vilniuje – 16 % ir Klaipėdoje – 33,6 %). Likusi pusė respondentų (50 %) nurodė, kad mokykla, kurioje dirba, įsikūrusi kituose Lietuvos miestuose ar rajonuose (Druskininkų mieste – 18 %; Kaišiadorių ir Kėdainių rajone – po 14 %; 18,4 % apklaustųjų nurodė pavienes vietas).

Tyrimo organizavimas. Tyrimas atliktas 2022 m. vasario mėn. nuotoliniu būdu, parengtas klausimynas naudojant *google forms* platformą, kuriam pildyti sukurta nuoroda. Kvietimas ir klausimyno pildymo instrukcija kartu su nuoroda į klausimyną buvo išsiųsti mokyklų vadovams, prašant išplatinti nuorodą mokytojams, kurie dirba su 5–12 klasių mokiniais. Mokyklos pateiktoje instrukcijoje buvo nurodyta, kaip bus užtikrintas tyrimo dalyvių anonimiškumas ir duomenų konfidencialumas. Be to, paaiškintas tyrimo tikslas, jo organizavimo ypatumai, trukmė bei nurodyti tyrimo vadovo kontaktai, kad dalyviai galėtų susisiekti, jei kiltų neaiškumų.

Duomenų analizės metodai: Empiriniai duomenys apdoroti naudojant *SPSS 16.0 for Windows, Windows Microsoft Office Excel 2007* programas. Anketoje taikomos ranginė ir nominalioji matavimų skalės, todėl buvo atliekamos šios statistinės procedūros: skaičiuojami duomenų pasiskirstymo dažniai; priklausomybės ryšiams tarp dviejų kintamųjų nustatyti taikytas Spearmano koreliacijos koeficientas. Interpretuojant koreliacinius ryšius remtasi B. Bitino (2006) pateiktu koreliacinių ryšių stiprumo skirstymu: nuo 0 iki 0,20 – ryšio tarp kintamųjų nėra; nuo 0,20 iki 0,40 – ryšys labai silpnas; nuo 0,40 iki 0,60 – ryšys esminis; nuo 0,60 iki 0,80 – ryšys stiprus; nuo 0,80 iki 1 – ryšys labai stiprus. Statistinis reikšmingumas žymimas raide *p*. Koreliacija šiame tyrime laikoma statistiškai reikšminga, jei $p < 0,05$. Be to, taikyti Mann-Whitney neparametrinis kriterijus dviejų nepriklausomų skirstinių skirtumams nustatyti ir Kruskal-Wallis kriterijus, nagrinėjant trijų ir daugiau grupių tarpusavio skirtumus.

3. Tyrimo rezultatai

Siekiant išsiaiškinti mokytojų savijautos sąsajas su nuotolinio mokymo organizavimu, atlikta statistinė duomenų analizė, nustatytos sociodemografinių kintamųjų (amžius, darbo stažas, kvalifikacinė kategorija, mokyklos, kurioje dirba mokytojas, tipas ir vieta) sąsajos su mokytojų savijautai palankiais / nepalankiais veiksniais: mokytojų patiriama įtampa, stresas vykdant nuotolinį mokymą, administracijos teikiama pagalba ir mokytojų kompetencijų tobulinimas vykdant nuotolinį mokymą.

Užsienio autorių tyrimai atskleidžia, kad staigūs COVID-19 sukelti pokyčiai organizuojant ugdymą lėmė didesnį streso, nerimo lygį nei darbas įprastomis pedagogui sąlygomis (Zhao ir kt., 2020). Tyrimo duomenų analizė išryškino statistiškai reikšmingus koreliacinius ryšius tarp mokytojų amžiaus, pedagoginio darbo stažo ir kitų kintamųjų (mokytojų savijautos ir mokytojo pasitenkinimo vykdant nuotolinį mokymą). Tyrimo duomenys atskleidė, kad gera savijauta dirbant nuotoliniu būdu susijusi su amžiumi ($r = -0,272, p < 0,01$). Nustatyti silpni, neigiami koreliaciniai ryšiai leidžia daryti prielaidą, kad kuo mokytojas vyresnis, tuo daugiau nepatogumų dirbdamas nuotoliniu būdu jis patiria. Tai patvirtina ir duomenys, gauti taikant Kruskal-Wallis kriterijų ($p < 0,04, H = 8,304$). Patogiausiai vykdydami nuotolinį mokymą jaučiasi jauniausi respondentai (vidurkio rangas – 59,73), nepasitenkinimą nuotoliniu mokymu išreiškė 55 ir daugiau metų turintys pedagogai (vidurkio rangas – 44,38). Paanalizavus rangų vidurkius, galima konstatuoti, kad geriausiai dirbdami nuotoliniu būdu jaučiasi jaunesnio amžiaus pedagogai, didžiausią riziką emocinei savijautai patiria vyresnio amžiaus pedagogai, nes jie mažiausiai patenkinti nuotoliniu mokymu. Be to, taikant Kruskal-Wallis kriterijų, nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp mokytojų geros savijautos taikant nuotolinį mokymą ir pedagoginio darbo stažo ($p < 0,029, H = 9,040$). Rangų vidurkiai rodo, kad statistiškai reikšmingai skiriasi pedagogų požiūris į savijautą vykdant nuotolinį mokymą. Patogiausiai taikydami nuotolinį mokymą jaučiasi savo pedagogo profesinę karjerą pradedantys pedagogai, kurių darbo stažas – iki 5 m. (vidurkio rangas – 60,77), blogiausia emocine savijauta pasižymėjo mokytojai, kurių pedagoginio darbo stažas – 21 m. ir daugiau (vidurkio rangas – 41,82). Statistinė duomenų analizė atskleidė, kad pasitenkinimas nuotoliniu mokymu susijęs su mokytojų amžiumi ir darbo stažu, nes geresne savijauta dirbdami nuotoliniu būdu pasižymi jaunesni, nedidelį darbo stažą turintys pedagogai ir atvirkščiai, kuo didesni amžius ir darbo stažas, tuo blogiau vertinama savijauta.

Vykdam tyrimą svarbu buvo įvertinti mokytojų patiriamą įtampą, stresą, kurie yra vieni esminių rizikos veiksnių vertinant emocinę savijautą. Duomenų analizė atskleidė, kad maždaug pusė respondentų (48 %)

jautėsi gerai dirbdami nuotoliniu būdu, jie neįjautė streso, įtampos, baimės organizuojami nuotolines pamokas. Kiek mažiau nei trečdalis pedagogų (26 %) neišreiškė aiškaus sutikimo ar nesutikimo šiuo klausimu ir tiek pat apklaustųjų (26 %) teigė, kad jaučia nerimą ir įtampą dirbdami nuotoliniu būdu. Lyginant atlikto tyrimo rezultatus su Lenkijos mokslininkų tyrimais, pastebima, kad jų tyrime dalyvavę mokytojai dažniau jautė stresą ir nerimą (Jakubowski, Sitko-Dominik, 2021). Tai, kad šiame tyrime mažiau mokytojų jautė nerimą nei prieš tai minėtame ir kituose tyrimuose, galėjo lemti tai, kad tyrimas buvo atliekamas jau mokytojams sugrįžus į kontaktinį mokymą.

Statistinė duomenų analizė išryškino statistiškai reikšmingus skirtumus tarp mokytojų patiriamo streso vykdant nuotolinį mokymą ir vietovės, kur įsikūrusi mokykla, tipo (didmiestis, rajonas). Atsakymai pateikti lentelėje.

Mokytojų patiriama įtampa ir stresas pamokas vykdant nuotoliniu būdu

Teiginys	Lyginamos grupės	Vidurkio rangas	Mann-Whitney kriterijaus reikšmė	<i>p</i>
Patiriu stresą ir įtampą nuotolinio mokymo metu	Didmiestis (N-45)	55,21	890, 500	0,036
	Rajonai (N-52)	43,63		

Taikant Mann-Whitney kriterijų išryškėjo reikšmingi skirtumai tarp mokytojų patiriamo streso ir mokyklos tipo ($p < 0,036$, $U = 890,500$). Dažniau įtampą, stresą dėl nuotolinio mokymo jaučia didmiesčio mokyklose dirbantys pedagogai (vidurkio rangas – 55,21), lyginant su rajono mokyklose dirbančiais pedagogais (vidurkio rangas – 43,63). Taigi didžiųjų miestų mokyklų mokytojai rizikuoja patirti daugiau streso ir įtampos mokydami nuotoliniu būdu.

Vienas iš geros emocinės savijautos rodiklių – asmens jaučiama parama ir pagalba, ypač tai aktualu netikėtų pokyčių laikotarpiu. Tyrimai patvirtina mokyklos vadovų palaikymo ir pasitikėjimo mokytojais svarbą, kaip pažymi užsienio autoriai, tai yra efektyvi pokyčių valdymo mokykloje priemonė (Ibrahim ir kt., 2013). M. Kerrissey, A. Edmondson (2020) pabrėžė šias krizinių situacijų valdymui svarbias vadovų savybes: greitas veikimas, geranoriškas bendravimas, drąsa prisiimant atsakomybę, dėmesio sutelkimas į problemų sprendimą, ištvermė ir optimizmo palaikymas sunkiose situacijose. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad dalis mokytojų dirbdami nuotoliniu būdu jaučia įtampą, patiria stresą, tad buvo svarbu išsiaiškinti, ar sulaukiama mokyklos administracijos paramos. Respondentų atsakymai atskleidė, kad 62 proc. mokytojų jautė mokyklos administracijos emocinį palaikymą, metodinę paramą jiems dirbant nuotoliniu būdu; 29 proc. negalėjo įvardyti ir 9 proc. mokytojų pasigedo mokyklos administracijos pagalbos dirbant streso ir įtampos sąlygomis. Statistinė duomenų analizė leido nustatyti statistiškai reikšmingus ryšius tarp mokytojų jaučiamo administracijos emocinio palaikymo, supratimo, paramos taikant nuotolinį mokymą ir mokyklos, kurioje pedagogas dirba, tipo. Atskleistas silpnas neigiamas statistiškai reikšmingas ryšys tarp mokytojų jaučiamos administracijos paramos ir mokyklos tipo ($r = -0,262$, $p < 0,01$). Statistinė duomenų analizė atskleidė, kad mažiau administracijos palaikymo ir paramos sulaukia gimnazijose, palyginti su progimnazijomis, dirbantys pedagogai.

Kaip minėta, dauguma pedagogų negalėjo automatiškai turimų kompetencijų perkelti į naują mokymosi aplinką, jiems prirėkė paramos iš mokyklos administracijos. Vykdant tyrimą siekta išsiaiškinti, kaip mokyklos administracija teikė pagalbą mokytojui sprendžiant problemas dėl mokinių emocinės savijautos. Taikant Kruskal-Wallis kriterijų, nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai vertinant mokyklos administracijos taikytus pagalbos būdus („nuotolinio mokymo metu mokykla operatyviai reagavo į mokiniams iškilusias emocinės sveikatos problemas“) ir mokytojų amžių ($p < 0,043$, $H = 8,130$). Labiausiai greitą mokyklos reakciją į mokiniams iškilusias problemas pastebėjo 36–45 metų amžiaus ir patys vyriausi pedagogai (vidurkio rangas – 58,80 ir 56,54). Labiausiai greito mokyklos reagavimo į mokinių problemas pasigedo 46–55 metų mokytojai ir jauniausi respondentai (vidurio rangas – 44,82 ir 38,03). Remiantis pateiktais duomenimis, galima daryti prielaidą, kad didžiausia rizika emocinei savijautai kyla jaunesnio amžiaus pedagogams dėl administracijos pagalbos trūkumo

sprendžiant mokinių problemas. Tai rodo, kad mokytojo savijautą lemia pagalbos mokykloje mokiniui ir mokytojui vadyba bei vadovo vadybinė kompetencija esant ekstremalioms sąlygoms.

Siekiant išsiaiškinti mokyklos paramos mokytojams svarbą ir mokytojų savijautos vykdant nuotolinį mokymą patirtis, atlikta koreliacinė analizė bei nustatytas teigiamas, statistiškai reikšmingas, esminis ryšys tarp mokyklos skiriamo dėmesio elektroninės erdvės saugumui ir mokyklos administracijos operatyvaus reagavimo į mokiniams iškilusias psichikos problemas ($r = 0,448, p < 0,01$), nustatyti teigiami, statistiškai reikšmingi, silpni ryšiai tarp šių kintamųjų: mokyklos papildomos pagalbos teikimo mokiniams vykdant nuotolinį mokymą ($r = 0,354, p < 0,01$) ir mokytojo žinių, kaip atpažinti mokinio psichikos sveikatos problemas mokantis nuotoliniu būdu ($r = 0,367, p < 0,01$). Taigi, kuo daugiau dėmesio mokykla skiria mokinių virtualiai mokymosi aplinkai, jos saugumui, tuo mokytojai labiau pastebi, kad mokyklos administracija greičiau sureaguoja į mokiniams kylančias problemas vykdant nuotolinį mokymą ir didesnę dėmesį skiria papildomai pagalbai mokiniams. Mokykla, kurioje administracija teikia pagalbą mokytojui, rūpindamasi virtualios mokymosi aplinkos saugumu, mokytojai geriau žino, kaip atpažinti mokiniams kylančias problemas. Pagalbos mokiniui mokykloje administravimas, tinkama vadyba teikiant prioritetą virtualios mokymo aplinkos saugumui leidžia mokytojui laiku pastebėti psichikos sveikatos problemas ir į jas reaguoti, tai patvirtina ir kitų autorių tyrimai. A. Harris (2020), A. M. McCarthy'is, D. Maor ir kt. (2023) pažymi, kad kritinėse situacijose ypač svarbus efektyvus vadovavimas, visų darbuotojų bendradarbiavimo stiprinimas ir emociškai saugaus mikroklimato palaikymas.

Taigi mokytojų gerą savijautą vykdant nuotolinį mokymą lemia mokyklos administracijos parama, įgalinanti įveikti sunkumus, be to, mokytojams svarbi parama įvaldant naujas technologijas bei pasitikėjimas savo profesiniais gebėjimais (Hascher ir kt., 2021). Kaip minėta teorinėje dalyje, mokytojų ir mokinių gerą savijautą, efektyvų ugdymo proceso organizavimą taikant nuotolinį mokymą lemia ir mokytojo kompetencijos (bendrosios, skaitmeninės, didaktinės, socialinės ir kt.). O. Merfeldaitės, R. Prakapo, A. Railienės (2020) tyrimai atskleidė mokytojų nuotolinio mokymo kompetencijų stoką. Jų teigimu, viena didžiausių problemų buvo papildomo laiko organizuojant nuotolines pamokas, parenkant užduotis ir pritaikant mokomąjį turinį skyrimas. Autoriai, remdamiesi atlikto tyrimo radiniais, išskėlė vieną aktualiausių nuotolinio mokymo problemų – mokytojų kompetencijų, kaip organizuoti nuotolinę pamoką, parinkti užduotis, jas individualizuoti, vertinti ir kt., stoką. Išanalizavus duomenis, pastebėtos panašios problemos. Analizuojant mokytojų atsakymus, kaip jiems sekėsi taikyti nuotolinio mokymo metodus, įrankius, technologijas, išryškėjo statistiškai reikšmingų skirtumų tarp mokytojo skaitmeninių kompetencijų ir amžiaus ($p < 0,005, H - 12\ 726$) bei pedagoginio darbo stažo ($p < 0,02, H - 9,809$). Geriausiai nuotolinio mokymo priemones, metodus, įrankius sekėsi įvaldyti jaunesnio amžiaus respondentams (vidurkio rangas – 54,18), sunkiau sekėsi vyresnio amžiaus respondentų grupei (vidurkio rangas – 36,31). Analizuojant mokytojų patirtį įvaldant įvairias nuotoliniam darbui būtinas priemones, pastebima, kad geriausiai nuotolinio mokymo priemones, metodus, įrankius sekėsi įvaldyti turintiesiems mažiausią pedagoginio darbo stažą (iki 5 m. vidurkio rangas – 58,63); silpniau nuotolinio mokymo įrankius įvaldė turintieji didžiausią stažą (vidurkio rangas – 45,91). Vertinant mokytojų kompetencijas akivaizdu, kad kuo jaunesni mokytojai, kuo mažesnis jų pedagoginio darbo stažas, tuo sėkmingiau jie tobulino nuotoliniam mokymo organizavimui būtinas skaitmenines kompetencijas. Ir atvirkščiai, kuo vyresni pedagogai, kurių pedagoginio darbo stažas – virš 20 metų, tuo daugiau jie patiria sunkumų ugdydami šias kompetencijas.

Kaip minėta, mokytojo savijautą lemia ir kitos kompetencijos. Viena jų – gebėjimas aktyviai įtraukti mokinius į ugdomąją veiklą. Mokytojų prašyta įvertinti ugdymo individualizavimo ir diferencijavimo kompetencijas vykdant nuotolinį mokymą. Taikant Kruskal-Wallis kriterijų, atlikta analizė tarp kintamojo „mokytojų gebėjimas individualizuoti ir diferencijuoti užduotis dirbant nuotoliniu būdu“ ir mokytojų amžiaus leido nustatyti statistiškai reikšmingus skirtumus ($p < 0,044, H - 8,094$). Geriausiai minėtas kompetencijas dirbant nuotoliniu būdu vertino 36–45 metų (vidurkio rangas – 59,64) ir vyresni (55 metų ir daugiau) pedagogai (vidurkio rangas – 50,93), jaunesnio amžiaus mokytojai gebėjimą diferencijuoti ir individualizuoti užduotis, atsižvelgiant į mokinio gebėjimus, vertino blogiau (vidurkio rangas – 42,12, 38,65). Nors anksčiau paminėti rezultatai atskleidė, kad jaunesni mokytojai geriau ir greičiau įvaldo IKT technologijas, atskleista, kad geriau organizuoti ugdymo proceso tai nepadedą. Geriau taikyti įtraukiojo ugdymo principus mokant nuotoliniu būdu sekėsi vyresniems, didesnę pedagoginės veiklos patirtį turintiems pedagogams. Tai rodo pagalbos įvairaus amžiaus pedagogams poreikį: vyresniems trūksta technologinių

kompetencijų, jaunesniems – didaktinių. Pagalbos mokytojams poreikį patvirtina H. Kovacs ir kt. (2021) darbai, jų vykdyto tyrimo rezultatai atskleidžia, kad mokytojai pasigedo kryptingos ugdymo organizavimo pagalbos, nes jiems trūko pamokos organizavimo nuotoliniu būdu kompetencijos. Būtina atkreipti dėmesį į mokytojų kompetencijų tobulinimą, nes mokytojai gerinant ugdymo kokybę vaidina ypač svarbų vaidmenį.

Diskusija ir išvados

Paskelbus karantiną COVID pandemijai suvaldyti, mokytojai pirmieji turėjo prisitaikyti prie mokymo proceso organizavimo nuotoliniu būdu. Daugeliui tokios mokymo patirties neturėjusių mokytojų teko skubiai išmokti naudoti IKT, įvaldyti nuotolinio mokymo proceso organizavimo būdus ir kt. Tokioje situacijoje, kaip parodė mokslinės literatūros analizė, daugelio pedagogų savijauta gerokai pablogėjo, ją paveikė daugybė skirtingų veiksnių. Moksliniai tyrimai patvirtino (Hascher ir kt., 2021; Jakubowski, Sitko-Dominik, 2021), kad labiausiai mokytojų savijautą ištikus krizei visuomenėje veikia šie veiksniai: pasitenkinimas darbu, streso valdymas, kompetencijos, vadovo ir mokyklos administracijos parama mokytojui ir kt. Šių veiksnių veikimas COVID pandemijos sąlygomis leistų tobulinti nuotolinį mokymą mokyklose diegiant naujas technologijas, organizuojant mokymo procesą pasikartojus krizinėms situacijoms visuomenėje. Kiekybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad nuotolinio mokymo procese maždaug trečdalis apklaustų pedagogų jautė įtampą, stresą, ypač dirbantieji didmiesčiuose. Labai svarbu mokytojų savijautą vertinti, atsižvelgiant į įvairias jų charakteristikas. T. D. Jakubowski'o, M. M. Sitko-Dominik (2021) tyrimai atskleidė, kad didesnę stresą taikant nuotolinį mokymą patiria vyresni pedagogai. Tą patvirtina ir mūsų atlikto tyrimo rezultatai, atskleidžiantys, kad geriau jaučiasi mokydami nuotoliniu būdu ir yra patenkinti nuotolinio mokymo organizavimu jaunesni, mažesnę darbo stažą turintys pedagogai, daugiau nerimo nuotolinio mokymo forma kelia vyresnio amžiaus, didesnę darbo stažą turintiems pedagogams.

Vienas esminių mokytojų gerą savijautą lemiančių veiksnių – mokyklos vadovo ir administracijos parama (Lavonen, Salmela-Aro, 2021; McCarthy, Maor, McConney, Cavanaugh, 2023). Mokyklos vadovo teikiama metodinė ir emocinė parama lemia gerą mokytojų savijautą ir atvirškiai, kaip pastebi R. Jusienė, V. Būdienė, G. Gintilienė kt. (2021), tyrusios mokytojų savijautą Lietuvoje, prasčiausiai jaučiasi vadovo paramos vykdant nuotolinį mokymą nesulaukę mokytojai. Mūsų atliktas tyrimas atskleidė, kad mokytojų pajauta dėl vadovo palaikymo ir pagalbos priklauso nuo mokyklos tipo bei mokytojų amžiaus. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad didžioji dalis mokytojų dirbdami nuotoliniu būdu jautė mokyklos vadovo paramą ir emocinį palaikymą, tačiau statistinė duomenų analizė atskleidė, kad mažiau administracijos pagalbos sulaukia gimnazijose, palyginti su progimnazijomis, dirbantys pedagogai. Daugiausia mokyklos administracijos pagalbos sprendžiant įvairaus pobūdžio problemas sulaukė 36–45 metų amžiaus mokytojai; didesnė rizika dėl administracijos pagalbos trūkumo patirti įtampą kyla jaunesnio (20–35 m.) ir vyresnio (46–55 m.) amžiaus pedagogams. Tyrimo rezultatai atskleidė vadovo teikiamos pagalbos mokytojui, rūpinimosi virtualios mokymosi aplinkos saugumu ir mokytojų gebėjimo atpažinti mokiniams kylančius sunkumus tarpusavio sąsajas. Taigi mokytojo savijautą lemia ir pagalbos mokykloje mokiniui bei mokytojui vadyba, todėl vykdant nuotolinį mokymą ypač svarbi mokyklos vadovo veikla užtikrinant virtualios mokymosi aplinkos saugumą, žaibiškas reagavimas į mokiniui bei mokytojui iškilusias problemas, dėmesio sutelkimas į jų sprendimą bei naujų mokymą lengvinančių technologijų diegimas. Mokslininkų teigimu, vadovo vaidmuo ypač išauga visuomenės krizinių situacijų laikotarpiais, nes mokytojams reikia padėti įveikti naujų mokymo situacijų baimes, todėl palaikymas ir pasitikėjimas yra efektyvi pokyčių valdymo mokykloje priemonė (Ibrahim ir kt., 2013).

Mokytojų patirčių analizė leido išskirti dar vieną svarbų mokytojų savijautą lemiantį veiksnių – kompetencijų, kurios būtinos, siekiant sklandžiai organizuoti nuotolinio mokymo procesą, stoka. E. Daukšienės, E. Trepulės, J. Naujokaitienės (2021) vykdyti tyrimai atskleidė, kad nuotolinis mokymas mokytojams kelia nemažą stresą, nes jiems teko turimas kompetencijas perkelti į naują mokymosi aplinką, o virtuali erdvė daugumai mokytojų, ypač vyresnio amžiaus, buvo iššūkis. Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad IKT kompetencijos įvaldymas siejasi su amžiumi ir pedagoginiu darbo stažu (jaunesniems, mažesnę darbo stažą turintiems mokytojams sekėsi geriau nei vyresnio amžiaus pedagogams). Nustatyta, kad ugdymo proceso organizavimo, emocinio mokinių palaikymo, mokinių aktyvaus įtraukimo į pamokos veiklą kompetencijas geriau

vertino vyresni, ilgesnį darbo stažą turintys mokytojai. Tai atskleidė mokyklos vadovo pagalbos poreikį visų amžiaus grupių mokytojams, nes vieniems reikia pagalbos tobulinant IKT kompetencijas, kitiems – didaktines, socialines, emocines ir kitas kompetencijas.

Tyrimo ribotumas. Tyrimas atliktas COVID sąlygomis, jį reikėtų pakartoti dabarties sąlygomis, tiriant mokytojų savijautą, ją lemiančius veiksnius ir pagalbos jiems galimybes. Nepaisant esamo ribotumo, šio tyrimo išvados teikia mokymosi proceso nuotoliniu būdu organizavimo įžvalgų. Švietimo sistemoje diegiamos naujausios technologijos, rengiamos mokymo organizavimo tobulinimo rekomendacijos, ištikus krizinėms situacijoms, ugdymo įstaigose vykstant brandos egzaminų sesijai, mokyklose ugdymo procesas žemesnėms klasėms dažnai vykdomas nuotoliniu būdu, taigi nuotolinio mokymo COVID laikotarpiu patirtis gali prisidėti prie nuotolinio mokymo tobulinimo, vadovo vaidmens ir pagalbos mokytojams suvokimo organizuojant nuotolinį mokymą.

Rekomendacijos tolesniems tyrimams. Siekiant suvokti mokytojų savijautą mokant nuotoliniu būdu, būtų pravartu šiuos tyrimo rezultatus palyginti su šiandien vykdomu nuotoliniu mokymu, kai mokytojai yra įvaldę daugiau IKT. Siekiant gilesnių įžvalgų, būtų naudinga atlikti kokybinį tyrimą su mokytojais ir išsiaiškinti pagalbos dirbant nuotoliniu būdu poreikius. Svarbu į tyrimą įtraukti ir mokyklos vadovus, kurių vadybinė veikla gerinant mokytojų savijautą ypač svarbi, tad reikėtų vykdyti vadovo vaidmens ir taikomų mokytojų savijautą gerinančių priemonių, mokytojų ir mokyklos administracijos bendradarbiavimo sprendžiant su nuotoliniu mokymosi organizavimu susijusius iššūkius tyrimus.

Literatūra

- Bauer, J., Stamm, A., Virnich, K., Wissing, K., Muller, U., Wirsching, M., Schaarschmidt, U. (2006). Correlation between burnout syndrome and psychological and psychosomatic symptoms among teachers. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 79 (3), 199–204. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00420-005-0050-y>.
- Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
- Bryson, J. R., Andres, L. (2020). Covid-19 and rapid adoption and improvisation of online teaching: curating resources for extensive versus intensive online learning experiences. *Journal of Geography in Higher Education*, 44 (4), 608–623. DOI: <https://10.1080/03098265.2020.1807478>
- Cuervo, T. C., Orviz, N. M., Arce, S. G., Fernández, I. S. (2018). Technostress in Communication and Technology Society: Scoping Literature Review from the Web of Science. *Archivos Prevencion Riesgos Laborales*, (1), 18–25. DOI: <https://10.12961/aprl.2018.21.1.04>
- Daukšienė, E., Trepulė, E., Naujokaitienė, J. (2021). Towards Quality in Distance Education: The First Lessons Learned by Schools During COVID-19 Pandemics. *Pedagogika*, 142 (2), 5–23. DOI: <https://10.15823/p.2021.142.1>
- Fernandez, A., Shaw, G. (2020). Leadership in higher education in an era of new adaptive challenges. Proceedings of 14th International Technology. *Education and Development Conference*, 61–65. Valencia: IATED Academy. DOI: <https://10.21125/inted.2020.0037>
- Gaižauskaitė, I., Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vadovėlis. Vilnius: MRU.
- Galderisi, S., Heinz, A., Kastrup, N., Beezhold, J., Sartorius, N. (2015). Toward a new definition of mental health. *World Psychiatry*, 4; 14 (2), 231–233. DOI: <https://10.1002/wps.20231>
- Gaudiešiūtė, E., Kavaliauskaitė, D. (2020). *Vaikų ir paauglių psichikos sunkumai ir pagalbos galimybės mokyklose. Lietuvos situacijos analizė*. <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2020/03/Esamos-situacijos-analiz%C4%97.pdf>
- Greenberg, M. T., Brown, J. L., Abenavoli, R. M. (2016). *Teacher stress and health effects on teachers, students, and schools*. Edna Bennett Pierce Prevention Research Center, Pennsylvania: State University. <https://prevention.psu.edu/wp-content/uploads/2022/09/rwjf430428-TeacherStress.pdf>
- Harris, A. (2002). Distributed Leadership in Schools: Leading or Misleading. *Management in Education*, 16 (5), 10–13. DOI: <https://doi.org/10.1177/089202060301600504>
- Hascher, T., Beltman, S., Mansfield, C. (2021). Swiss Primary Teachers' Professional Well-Being During School Closure Due to the COVID-19 Pandemic. *Frontiers in psychology*, 12, 687512. DOI: <https://10.3389/fpsyg.2021.687512>
- Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., Bond, A. (2020). The Difference Between Emergency Remote Teaching and Online Learning. *EDUCAUSEREVIEW*. <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning>
- Ibrahim, A., Al-Kaabi, A., El-Zaatari, W. (2013). Teacher resistance to educational change in the United Arab Emirates. *International Journal of Research Studies in Education*, 2 (3), 25–36. DOI: <https://10.5861/ijrse.2013.254>
- Jakubowski, T. D., Sitko-Dominik, M. M. (2021). Teachers' mental health during the first two waves of the COVID-19

- pandemic in Poland. *PLoS one*, 16 (9), e0257252. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0257252>
- Johnson, S., Cooper, C., Cartwright, S., Donald, I., Taylor, P., Millet, C. (2005). The experience of work-related stress across occupations. *Journal of Managerial Psychology*, 20 (2), 178–187. DOI: <https://doi.org/10.1108/02683940510579803>
- Jusienė, R., Būdienė, V., Gintilienė, G., Girdzijauskienė, S., Stonkuvienė, I. ir kt. (2021). *Nuotolinis vaikų ugdymas pandemijos dėl COVID-19 metu: grėsmės ir galimybės ekosisteminio požiūriu*. Mokslo studija. Vilnius: VU leidykla.
- Keyes, C. L. M. (2007). Promoting and protecting mental health as flourishing: A complementary strategy for improving national mental health. *American Psychologist*, 62 (2), 95–108. DOI: <https://doi.org/10.1037/0003-066X.62.2.95>
- Kerrissey, M., Edmondson, A. (2020). What good leadership looks like during this pandemic. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2020/04/what-good-leadership-looks-like-during-this-pandemic>.
- Kovacs, H., Pulfrey, C., Monnier, E. C. (2021). Surviving but not thriving: Comparing primary, vocational and higher education teachers' experiences during the COVID-19 lockdown. *Education and information technologies*, 26 (6), 7543–7567. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10639-021-10616-x>.
- Lavonen, J., Salmela-Aro, K. (2021). Experiences of moving quickly to distance teaching and learning at all levels of education in Finland. In F. M. Reimers (ed.). *Primary and secondary education during Covid-19*. Springer. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-81500-4_4
- Loose, C. C., Ryan, M. G. (2020). Cultivating teachers when the school doors are shut: two teacher-educators reflect on supervision, instruction, change and opportunity during the Covid-19 pandemic. *Frontiers in Education*, (5), 231. Frontiers. DOI: <https://doi.org/10.3389/educ.2020.582561>
- LR švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymas „Dėl ugdymo proceso organizavimo nuotoliniu būdu paskelbus karantiną“. (2020). 2020 m. kovo 30 d. Nr. V-469. Vilnius. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b7a5de40725c11ea38ed97835ec4df6?jfwid=mmceopsja>
- McCarthy, A. M., Maor, D., McConney, A., Cavanaugh, C. (2023). Digital transformation in education: Critical components for leaders of system change. *Social Sciences and Humanities Open*, 8, 2–15. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ssho.2023.100479>
- Merfeldaitė, O., Prakapas, R., Railienė, A. (2020). Nuotolinio mokymo organizavimas COVID-19 metu: bendrojo ugdymo mokyklų patirtis. *Pedagogika*, 140 (4), 5–17. DOI: <https://doi.org/10.15823/p.2020.140.1>
- Navaitienė, J., Jaruševičienė, V. (2018). Mokytojų asmenybės bruožai ir pyktis. *Pedagogika*, 132 (4), 23–41. DOI: <https://doi.org/10.15823/p.2018.132.2>
- Prieto-González, P., Šutvajová, M., Lesňáková, A., Bartík, P., Buláková, K., Friediger, T. (2021). Back Pain Prevalence, Intensity, and Associated Risk Factors among Female Teachers in Slovakia during the COVID-19 Pandemic: A Cross-Sectional Study. *Healthcare* (Basel, Switzerland), 9 (7), 860. DOI: <https://doi.org/10.3390/healthcare9070860>
- Psichikos sveikatos forumas*. (2020). Renginio ataskaita. [https://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/Psichikos%20sveikatos%20forumas%202020-ataskaita\(1\).pdf](https://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/Psichikos%20sveikatos%20forumas%202020-ataskaita(1).pdf).
- Stonkuvienė, I., Girdzijauskienė, S., Grabauskienė, V., Adomaitytė-Subačienė, I., Kašalynienė-Buzaitytė, J., Breidokienė, R. (2021). 5–8 klasių mokinių mokymosi ypatumai nuotolinio ugdymo dėl COVID-19 pandemijos metu. *Nuotolinis vaikų ugdymas pandemijos dėl COVID-19 metu: grėsmės ir galimybės ekosisteminio požiūriu*. DOI: <https://doi.org/10.15388/vup-book-000>
- Švietimo problemos analizė. (2020). *Nuotolinis mokymas ar mokymo organizavimas nuotoliniu būdu? Parengė E. Bakonis*. <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/12/Svietimo-problemu-analize-2020-Nr-8-lapkritis.pdf>
- Ugdymo procesas mokant nuotoliniu būdu: iššūkiai-patirtys-sprendimai*. (2020). <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2021/10/Ugdymo-procesas-mokant-nuotoliniu-budu-issukiai-patirtys-sprendimai.pdf>.
- Ugdymo procesas mokant nuotoliniu būdu: iššūkiai, patirtys, sprendimai*. (2020). Nacionalinė švietimo agentūra. Parengė V. Kazragytė, L. Gudaitė. <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2021/10/Ugdymo-procesas-mokant-nuotoliniu-budu-issukiai-patirtys-sprendimai.pdf>
- Vaitkevičius, R., Saudargienė, A. (2006). *Statistika su SPSS psichologiniuose tyrimuose*. Mokomoji knyga. Vilnius: VDU leidykla.
- World Health Organization. (2004). *Promoting mental health: concepts, emerging evidence, practice (Summary Report)*. Geneva: World Health Organization. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/42940/9241591595.pdf>
- Zhao, Y., Guo, Y., Xiao, Y., Zhu, R., Sun, W., Huang, W., Liang, D., Tang, L., Zhang, F., Zhu, D., Wu, J. L. (2020). The Effects of Online Homeschooling on Children, Parents, and Teachers of Grades 1–9 During the COVID-19 Pandemic. *Medical science monitor: international medical journal of experimental and clinical research*, 26, e925591. DOI: <https://doi.org/10.12659/MSM.925591>

EXPERIENCES OF REMOTE TEACHING IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC: FACTORS AFFECTING TEACHERS' WELL-BEING

ILONA KLANIENĖ, GIEDRĖ STRAKŠIENĖ, KĘSTUTIS MOCKUS
Klaipėda University (Lithuania)

Summary

In recent years, crises affecting both the world and Lithuania have posed challenges to educational institutions, prompting them to adapt quickly. Many teachers, lacking prior experience in remote teaching, had to rapidly acquire ICT skills, master the organisation of remote learning processes, and learn to manage virtual classrooms. As is demonstrated by the analysis of scientific literature, these circumstances significantly affected teachers' well-being, particularly their emotional state, which was influenced by numerous factors.

Scientific research confirms that the most significant factors affecting teachers' well-being during societal crises are job satisfaction, stress management, the school's organisational culture, competencies, and support from the school leadership and administration. This article presents the results of a quantitative study that explores the well-being of Lithuanian teachers and influential factors during the organisation of remote learning in the context of the Covid-19 pandemic. The study is part of the research project 'An Interdisciplinary Concept and Study of a Psychosocially Supportive School' (2020–2022), project No 570. The research was conducted by means of a written survey of teachers.

The survey results (n=129) revealed that younger teachers with less work experience felt more comfortable and were more satisfied with remote teaching than their older, more experienced colleagues. Conversely, older teachers with longer tenure found remote teaching more challenging and anxiety-inducing. The study also found that teachers working in big Lithuanian cities experienced more stress and anxiety than those working in smaller towns or rural areas. Additionally, teachers in schools that paid more attention to virtual learning environments and provided emotional support reported lower levels of fear and stress.

One of the key factors influencing teachers' well-being was the support provided by the school leadership and administration. Teachers' perceptions of the support under conditions of heightened stress varied depending on the type of school and the teachers themselves. The analysis of teachers' experiences highlighted another crucial factor affecting their well-being: the lack of competencies necessary for organising an effective remote learning process. The study found that proficiency in ICT was closely linked to age and teaching experience, with younger, less experienced teachers adapting more easily than older educators.

However, older teachers with longer experience rated their competencies in lesson organisation, emotional support for students and parents, and student engagement more positively than younger colleagues. This finding highlights the need for support across all age groups: while some teachers require assistance in developing ICT skills, others need support in pedagogical, social-emotional and didactic competencies.

The study results emphasise that the primary factors affecting teachers' well-being during remote teaching include stress levels, age, work experience, limited technological, didactic and social-emotional competencies, and the methodological and emotional support provided by the school leadership and administration. These findings could be instrumental in restructuring the educational process during societal crises, ensuring more effective teaching under extreme learning conditions. Additionally, they offer valuable insights for schools in organising remote learning under normal circumstances.

KEY WORDS: *well-being, remote teaching, students, teachers, school.*

JEL CODE: I20.

Gauta: 2025-03-16

Priimta: 2025-04-18

Pasirašyta spaudai: 2025-05-18